

Gyermekkoromból

Ötödik elemibe jártam éppen, amikor jó időre, egészen az inasévekig, szakítanom kellett az iskolapaddal. Búcsút kellett vennem az iskola nagy, komor épületétől, a széles, apró kövekkel kirakott iskolaudvartól, tanulóársaimtól, a zsémbeskedő és ideg-beteg tanítóktól.

Alighogy elolvadt az utolsó hó, a tavasz sietve megjelent a szürke kisváros uccáin, kezével szinte erőszakkal bontogatta ki a házunk előtt álló eperfák rügyeit. Tüdőtágító, nehéz illatok úsztak a levegőben. Eppen emiatt kellett nekem kimaradnom az iskolából. A tavasz túl hirtelen és korán köszöntött be. Apám súlyos betegnek feküdt már november óta. Tüdőbaja teljesen elhatalmasodott rajta. A különben szívós szervezetű ember magával tehetetlenül vergődött és hánykolódott az ágyban. Hasztalan volt minden reménykedésünk: éjszakai és a melléből feltörő hör-gések mind nehezebbekké váltak. Anyám utolsó pénzét is orvos-ságra költötte, hiába igyekezett őt ennek feleslegességéről meggyőzni a jóságos tekintetű szerb orvos, aki apámat kezelte. Nyíltan és őszintén nem egyszer mondta anyámnak, miközben szeme meleg együttérzést és részvétet árult el:

— Kár a fáradságért, asszony! A drága orvosság csak meghosszabbíthatja a beteg életét, de meg nem mentheti a haláltól!

A házra nagy, nehéz csend ereszkedett. Annak, hogy továbbra is iskolába járjak, nem volt semmi értelme. Anyám tudta, ha a kenyérkeresőnket elveszítjük, nehéz helyzetbe jutunk. Nem lesz arra pénze, hogy tovább tánitasson. Bár az ok, aminek következtében az iskolából kimaradtam, súlyos volt, titokban mégis örültem ennek a fordulatnak. Ez, az egész valómat betöltő lelki megkönnyebbülés és felszabadulás azonban nem a tanulás iránti közömbösségemből vagy irtózatomból eredt, amint azt néhány, iskolából kimaradt társamnál tapasztaltam, hanem abból a tanítási rendszerből, amely akkoriban, a húszas években, a kisvárosi iskolák légkörét oly elviselhetetlenül rideggé, nyomasztóvá tette. Mert tanulni szerettem. Bizonyította ezt az a szokásom is, hogy amíg a leckét be nem magoltam, addig a világért sem mentem játszani, hiába döngötte a kiskaput és kiáltotta a kerítés résein át nevemet százszor kis pajtásom Korsós Ferkó, a szomszéd göröncsér fia.

Apám a kisiparososztályhoz tartozott. A szabóság volt az, amivel a kenyerét kereste. Varrt éjjel-nappal, fáradságot nem ismervo, míg tüdejét ki nem kezdte a műhely poros, gőzzel telített, egészségtelen levegője. Hiába öltögetett meggörbült háttal, nem tudott semmire sem vergődni. Verejtékes munkájának gyümölcsét, amit halála után reám hagyott, egy szóban lehet összefoglalni: proletársors. Tragédiája: osztálya, a kisiparososztály tragédiája volt, amelyből reám, legöregebb fiára is hagyott keveset örökségül.

A következő nyarat még otthon töltöttem, rengeteg kaland és játék közepette. Az uccabeli gyerekekből katonai alakulatokat szerveztünk és a vasúti töltésen nem egyszer vívtunk kemény, csatát a beltéri polgárok csemetéivel, az „úri gyerekekkel“, ahogy mi hívtuk őket. A csatákat magunkgyártotta, hosszú fakardokkal vívtuk. Legtöbbször mi győztünk és az „úri gyerekek“ bevert fej-
jel, eszeveszetten menekültek a csata színhelyéről, sok, díszesen kifaragott fatört, fakardot hagyva maguk után. Egészen a bel-térig kergettük őket ordítózva és csak a messziről feltűnő rendőr vésztjósól alakjára fordultunk vissza.

Ekkor szoktam rá a dohányzásra is, amit aztán később, orvosi tanácsra, abba kellett hagynom. Cigarettaért pénzüért nagyon ritkán vettünk. Az eldobott cigaretta- és szivarvégeket szedtük fel az uccán. Mikor kora reggel összegyülekeztünk, első utunk a vasút-állomás szemétdombjaira vezetett, amelyeket úgy elleptünk, lá-
zasan, „csikli“ után kutatva, mint a legyek. A talált „csikliket“ aztán ujságpapírba csavargattuk vagy papirdobozokba raktuk és az állomás melletti kukoricásban elástuk, elraktároztuk a szűkebb napokra. Ha sikerült nagy mennyiséget összegyűjtenünk, még egyik társunk, Kóró Misi apjának is juttattunk belőle. Az öreg Kóró tamburás volt a sarki kocsmában. Rendkívül örült mindig a dohányynak. Hojdvilágarca szélesre torzult. Ide-oda mozgott s a kezét dörzsölgette.

— Hát csak hozzatok, fiaim, máskor is ebből a finom dohány-
ból! He, he, he, csak hozzatok! Nem kívánom ingyen. Még pénzt is adok érte. Két dinárt, három dinárt . . .? Vagy tán akartok egy kis sajáttermésű kukoricapálinkát? Gyerekek, édes fiaim, no..

Beértük egy-egy kispohár pálinkával is, mert tudtuk, hogy az öregtől pénzt nem várhatunk. Sokkal fukarabb és koldusabb volt, semhogy pénzt adott volna. Ennek viszont az lett a következménye, hogy hozzászoktunk az italhoz és sokszor be is rúgtunk.

A gyakori ivást aztán egy szomorú epizód zavarja meg: egyik legjobb pajtásom, Kerekes Gabi tragikus halála. Mint a proletárgyermek életére jellemzőt, érdemes megírni.

A dolog úgy történt, hogy egy reggel rendkívül nagy zsák-
mányra leltünk a szemétdombokon. Széles jókedvünk kerekedett és egyöntetűen úgy határoztunk, hogy az öreg Kórónak is jutta-
tunk a gazdag „csikli“-zsákmányból. Egy hatalmas üveg pálinkát kaptunk az öregtől a sok dohányért. Később lementünk a Tiszára, hogy megfürdjünk. A pálinkát is magunkkal vittük. Becsülete-
sen megosztottunk rajta. Legjobban Kerekes Gabinak ártott meg az ital. Nem lehetett vele bírni. Nem messze terült el tőlünk a folyó partján a Sziget, égbenyúló, magas fáival, amelyeknek ko-
ronáján rengeteg varjűfészket hímált a szél. Valamelyikünknek ötlete támadt: kis varjakat kellene szedni! Kerekes Gabi csak erre várt. Már futott is fürge lábakkal a sziget felé. Mi utána. Egy irgalmatlan hosszú fát szemelt ki. Áulról kíváncsian bámul-
tuk, mint tornássza fel magát ügyesen ágról-ágra. Kifosztotta az összes fészkeket és diadalmasan lefelé tartott a részeg gyerek. Az útnak még fejére sem ért, amikor egy ág hatalmas roppanással

leszakadt alatta és Kerekes Gabi zuhant lefelé, kezében görcsösen szorongatva a varjúfiókákat. Lent összetört csontokkal, élettelenül terült el.

Egy-két hétig tartott csak a nagy ijedtség és félelem, amit pajtásunk tragikus hajálának bűnrészességében való tudat váltott ki belőlünk. Aztán mintha semmi sem történt volna, továbbra is hordtuk a dohányt az öreg Kórónak és ittuk a bűdös kukoricapálinkát . . .

Elmúlt a nyár is. Az ucca bokáig érő sarát és a házak oldalát hideg eső paskolta. Lábainkra újra felkerültek a tavasszal ledobott, rongy cipők. A harmadik uccában egy tüdőbajos gyárilányt temettek.

Anyám fáradtan tért haza esténként a munkából. Hornyákékhoz járt be a városba, főzni, mosni, takarítani. Nagyon neheze esett neki a sok munka, a parancsolgatás, az alárendeltség, hiszen nem volt ő ehhez szokva. Azelőtt iparosasszony módjára éjt, mosónőt tartott és mindenütt „asszonyság” néven tisztelték. Akármilyen neheze esett is neki az apám halálával gyökeresen megváltozott életmód, a helyzeten nem segíthetett. Azaz segíthetett volna — férjhezmenéssel, de nem akart bennünket, apró gyerekeket, a mostoha miatt szétszórni. Inkább vállalta a szenvedést, a munkát, a függőséget.

Egy este, mikor Hornyákéktól hazatért, magához hívott:

— Ma beszéltem nagybátyáddal. Érdeklődött felőled. Azt mondta, egy gyerekre lenne szüksége, akit a vendéglőben felhasználna és ide-oda küldözgetne. Kért, hogy holnap már vezesselek is be. Még inasnak nem adlak, addig ellehetnél nála! Rajtam könnyítenél, fiam . . .!

Anyám szavaira szívem elkezdett hangosan kalapálni. Váratlanul és kellemetlenül ért a közlés. Nem mertem egy szóval sem ellenkezni, csak beleegyezőleg bólintgattam. Valahogy megegyeztem, hogy ezzel örökre végeszakadt a játéknak, a szabadságnak, a gondtalan gyermeki életnek, a „csikli”-szedésnek! Az a tudat, hogy holnap egészen új világba, eddig ismeretlen környezetbe kerülök, annyira felkavarta a bensőmet, hogy egész éjjel álmatlanul hánykolódtam. Kis testvérem, aki a lábamnál feküdt, sokszor felriadt ájmból.

Hajnaltól még négy órát sem mutatott az asztalon levő ócska vekker, már kiugrottam az ágyból. Álmos szemekkel mentem ki az udvarra. Minden ismerős tárgytól érzékeny búcsút vettem. A fakardot is előkerestem a kamrában egy rossz, lukas tekő mögül, ahová előző este dugtam el. Volt egy vén, feketeszőrű parasztkutyánk, Bundás, annak is sokáig simogattam a fejét érzékenyülve.

Apai nagybátyám vékony, cingár ember volt. Egy igen előkelő és jólmenő vendéglőt tartott bérben a város központjában. Hozzáfogható ügyes és jónevű pincér seholsem akadt a környéken. Még a háború előtt Pesten, egyik legerősebb szállodában tanulta a mesterségét. Családos ember volt. Kíváncsian mérege-

tett a szemével, amikor anyámmal nagyszerűen beállítottunk hozzá. Megtapogatta a csontjaimat. Elégedetlenül csóválta a fejét. — Meglátszik rajtad, öcsém, hogy meghalt az apád! Szűken kosztolhatsz . . .! Olyan sovány és sápadt vagy, hogy rossz rád nézni! No, de csak jól viselkedj, majd meghízol itt nálunk! Még pénzed is lesz! Az én vendégeim bőkezűek ám a borravaajó dolgában . . .!

Kikerültem a konyhába. Magdával, a sváb cselédlánnyal, aki egyik környező faluból szegődött be nagybátyámékhoz, hamar megbarátkoztam. Minden kérdésben teljes volt az egyetértés közöttünk, annál is inkább, mert Magda rájött, hogy nagyszerűen tudom az érdeklődő sofőrök és fiatal kocsislegények szerelmes üzeneteit közvetíteni, akiket mágneses erővel vonzott Magda ritkaságszáműmenő, duzzadó nőiessége és érzékisége.

Magda munkabírása és embersége sokszor mentett meg a végkimerüléstől. Még este tíz órakor is pucolgattuk az evőeszközöket, mosogattuk és törölgettük az ételmaradékokkal öszemajzolt tányérokat, amelyeket betakarítani a vendéglő asztalairól, az én kötelességem volt. Magda, mikor már látta, hogy a fáradtságtól alig állok a lábamon, anyáskodóan kiszedte kezemből az „eccájgokat” és aludni küldött. Úgy bánt velem ez az egyszerű falusi sváb lány, mintha tulajdon testvére lettem volna. Valószínűleg innen van, hogy még ma is a legnagyobb szeretettel és megbecsüléssel tekintek a mosogatóléttől kivörösödött kezű cselédlányokra.

A vendéglőt leginkább a város polgársága látogatta. Szürke hivatalnokemberek, részegeskedő tanítók, szimpla ügyvédek, hirlapírók, kártyaspilerek tértek be egy-egy pohár borra, sörre vagy likőrre. No meg a kora reggeli órákban, mikor még a város félig álomban pihegett, a helybeli nagymalom munkásai, zsákolói és az uccaseprők. Ezeket a korai vendégeket rendszerint én szolgáltam ki. Nagybátyám ilyenkor még aludt.

Magda a vendéglő helyiségeit tisztogatta, a padlót seperte fel az éjjel felgyülemlett, tömérdek piszoktól. A köpöcsészék reggelre mindig megteltek. Ezeket nem kis undorral én öblögettem ki a kútnál az udvaron. Alig bírtam utánna enni. Kétségbeesésemben ilyenkor sírni szerettem volna. Szó nélkül otthagyni nagybátyámat, mocskos, köpködős, vendégeivel együtt s a vendéglőnek soha, soha többet a tájára sem menni! . . . Haza szerettem volna szaladni, pajtásaim közé állni és újra játszani, kajánozni, a bosztányokból nagyhasú dinnyét és érett paradicsomot lopni, a Tisza hullámaiban lubickolni, a kukoricásokban bújkálni, ugránozni . . .

Nagybátyám ígéretéből persze nem lett semmi. Továbbra is olyan sápadt és ösztövére maradtam, mint azelőtt. Amit itt főztek, változatosabb és finomabb volt, mint otthon anyám főztje, csak az volt a baj, hogy a vendégek mindent felfaltak. Nekem meg Magdának csak a maradék jutott.

— Ó, hogy csavarodna össze a belük az átkozottjainak! — méltatlankodott Magda nem egyszer. — Mindent felesznek előlünk, a disznók! De a naccsága is legalább többet főzethetne, hogy

nekünk is maradna! Törődnek is ezek velünk, hogy a mennykő csapna közéjük! . . .

Magda módját találta még valahogy főzés közben, hogy éhen ne maradjon. Én sohasem lakhattam jól. Szervezetem ekkor erősen fejlődőben volt. A hirtelen növés több táplálékot igényelt, mint amennyit módomban volt elfogyasztani. Sokat éheztem. Ami kevés pénzem volt, ahhoz nem mertem nyúlni, mert tudtam, hogy otthon nagy szükség van rá.

Apám halálával lefojtott tanulási vágy újult erővel tört ki belőlem, amikor egy alkalommal nagybátyámék szobájában nagy csomó könyvre bukkantam. Ettől a naptól kezdve, ha csak szerét tehettem, elbújtam a klozetban vagy a faskamrában és valóságos habzsoltam a könyveket. Ponyvát, tudományos könyvet, komolyabb írásművet, minden rendszer nélkül. Nemsokára már kezdtek olyan írói nevek az agyamba vésődni, mint Herceg Ferenc, Bródy Sándor, Jókai Mór, Heltai Jenő, Sík Sándor, Abrányi Emil, Endrődy Sándor, Balzac, Courts-Mahler, Ohnet, stb. Találtam a szekrény aljában egy köteg bűnügyi regényt is. Ezt is megemésztettem. Mindent, ami csak a kezemügyébe került, elolvastam. Bármennyire kegyetlen és megalázó is volt számomra ez az életmód, a betű, az írott szó iránti szeretet itt alapozódott meg bennem.

Két év tejt el-így. Két, hosszú év. Közben nagybátyám tönkrement. Rengeteget hitelezett. Az adósok hallani sem akartak a fizetésről. Nagybátyám hiába perelte őket, nem lehetett behajtani rajtuk egy parát sem. Agrólszakadt, züllött egzisztenciák voltak. A vendéglőt be kellett zárnia. Családostul vidékre költözött. Nem bírta az emberek tekintetét. Magdának felmondott. Én is hazakerültem újra. De a régi életformába már nem tudtam beleilleszkedni. Tizenkettedik életévemet tapostam már. Megkomolyodtam. Komollyá tettek a nagybátyámnál eltöltött két esztendő keserű tapasztalatai és a könyvek. A játékról már szó sem lehetett.

Nem sokáig maradtam otthon. A nagy nincstelenség újra arra kényszerített, hogy valami foglalkozás után nézzek. Anyám mély sóhajtások közt figyelmeztetett:

— Két évded van még hátra, fiam az inasságig. Két év, hosszú idő! . . . Addig is meg kell valamiből élnünk! . . . Menj be a városba és keress valamilyen helyet magadnak! Hiába a ruha is leszakad már rólad, a cipő is szétmállik a lábodon! . . .

Anyám szavainak igazságához semmi kétség sem férhetett. Valóban a ruha, amelyet még apám varrt, rongyokban lógott le rólam. A cipőmet pedig már úgy elhasználtam, hogy mikor javítani vittem, a suszter nem fogadta el. Azt mondta, vegyünk újat, mert ez már olyan rossz, hogy a szög nem fogja. Még is mondtam anyámnak.

— Ezekben a cipőkben ki sem mozdulhatok a házból! Ilyen lábbeli láttára még az ajtóból kidobnak, nem hogy alkalmaznának!

— Hát ha már így állunk — szolt anyám beletörődve a megváltozhatatlanba — holnap úgyis hetivásár lesz, majd kimegyünk

és nézünk a viseltpiacon egy pár, nekedvaló, elhasznált cipőt. Újra úgysem telik! . . .

Másnap kimentünk a viseltpiacra. Végigjártuk kétszer-háromszor is az árusok sorait, míg nagynehezen találtunk egy pár ócska cipőt. Szégyellősen húzódtam meg anyám megett. Először voltam életemben viseltpiacon és azt hittem, ha az ismerősök meglátnak, lenéznek. De, mikor láttam, hogy rám se hederit senki, felbátorodtam. A cipőt mindjárt fel is húztam. Jóval hosszabb volt, mint a lábam és nagyon rosszul festett, de meg kellett vele elégednem. Gondoltam, majd hozzászokok. Kifizettük és mentünk. Anyám a munkahelyére, Hornyákékhoz ment. Én pedig nyugtalanul, félelemtől összeszoruló szívvel neki vágtam az üzleteknek: hátha szerencsém lesz és alkalmaznak valahol! . . .

Thurzó Lajos

A Szovjetunió természeti kincsei

Most jelent meg a zagrebi „Független Írók Könyvtárának” kiadásában Nikolaj Mihailov professzor könyve „A Szovjetunió természeti kincsei” címen. Előből a könyvből közöljük az alábbi szemelvényt.

Mihailov professzor a Tehnikai Intézet tanára Moszkvában. Tudományos kutatásai révén közismertté vált a világ tudományos köreiből. Végigutazta már az egész Unió területét és nincs olyan hely a Tanácsköztársaságban, amelyet alaposan ne ismerne.

A most horvát nyelven megjelent könyvében Mihailov professzor a Szovjetunió kimeríthetetlen természeti kincseiről és gazdasági erőforrásairól beszél; pontos tájékoztatót nyújt a Tanácsköztársaságban folyó kutató munkáról és annak eredményeiről, melyek lehetővé tették, hogy a „világ egyhatodának” gazdasági és kulturális élete gyökeresen megváltozzon.

(Előszó)

A régi Oroszország földrajzilag és geológiailag úgyszólván ismeretlen terület volt. Az ipari fejlődés és ezzel kapcsolatban az ország térképének tagozódása rendetlenül és lassan haladt.

A vasutak és vízi utak a gazdag ország természeti kincseit kizárólag az ipari központoknak szállították. A tengeri utak Oroszország nyersanyagát vitték külföldre. A földrajzi ismeretek csupán az üzletemberek számára feltétlen szükséges ismeretekre szorítkoztak. Így azután az országnak a határoktól és központoktól távoleső vidékei ismeretlenek maradtak. Ezeknek a vidékeknek felkutatása rengeteg pénzt emésztett volna fel minden, előreláthatóan nagyobb és gyors haszon nélkül. A hegyek kusza láncjai és a felmérhetetlen pusztaságok előtt megtorpant a földrajztudomány. Gazdasági földrajz helyett annakidején az iskolákban kereskedelmi földrajzt tanítottak.

A kereskedelmi és katonai utaktól távoleső vidékek felkutat-